

Дослідницька діяльність учителя фізичного виховання як показник його професіоналізму

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)

Постановка проблеми. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України характеризується значними змістовними та структурно-організаційними змінами, які спрямовані на формування національної системи освіти та її інтеграцію в міжнародний освітній простір. Тому наукові пошуки сьогодення мають враховувати зміни особливостей буття, діяльності й ролі людини в умовах нової технічно-інформаційної реальності. Людина має не тільки адаптуватися до нової реальності, але й бути ефективною у своїй професійній діяльності, ініціатором активності, суб'єктом життя і праці. За таких обставин надзвичайно зростає роль учителя як вирішального фактора, що забезпечує формування й розвиток всебічно розвиненої, творчої особистості. Це вимагає постійного зростання професійного рівня педагогів та їх фахової майстерності.

На вирішення завдань, пов'язаних із такими змінами, спрямовані Закон України "Про загальну середню освіту" [3], Національна доктрина розвитку освіти в Україні [8], Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття") [2]. Крім цього, особливої актуальності нині набуває впровадження кредитно-модульного навчання у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів у ВНЗ нашої країни. Як показує аналіз основних вимог до цього типу навчання, провідне місце у підготовці майбутніх учителів належить покращенню навчально-дослідної роботи студентів, що має сприяти розвитку їхньої самостійності й активності за допомогою ефективних технологічних схем самоосвіти, переорієнтації процесу навчання з суто лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану, особистісно-орієнтовану форму, пошуку нових видів навчально-дослідної роботи студентів [1]. Така орієнтація навчально-виховного процесу майбутніх учителів є запорукою їх подальшої дослідницької діяльності, що, на нашу думку, підвищує рівень педагогічної діяльності. Але все нове буде ефективним лише тоді, коли будуватиметься з урахуванням національного досвіду підготовки учителів, у тому числі й у галузі фізичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підготовки педагогів розглядаються у працях С. Архангельського, О. Абдуліної, В. Кан-Калика, Л. Рувінського, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, а різноманітні аспекти фізичної культури особистості досліджували Г. Арзютов, В. Ареф'єв, Б. Ведмеденко, Ю. Компанієць, О. Леонов, Ю. Похолєнчук, Т. Ротерс, Л. Сущенко, Г. Шевченко, Б. Шиян тощо. Аналіз історико-педагогічної і сучасної літератури показує, що окремі аспекти планування й організації навчально-дослідної роботи майбутніх учителів фізичного виховання розглядались у науково-методичних працях Л. Гороховського, Г. Алексєєвої, Н. Михайлова, О. Рогачева.

Мета дослідження – аналіз поняття "професіоналізм", обґрунтування дослідницької діяльності учителя фізкультури як показника його професіоналізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під поняттям "професіоналізм" розуміється особлива властивість людини систематично, ефективно та надійно виконувати професійну діяльність у найрізноманітніших умовах. Але ця проблема все частіше стає предметом дослідження науковців різних галузей. Зокрема у психології Г. Никифорова розглядає професіоналізм як проблему самоконтролю та надійності професійної діяльності; В. Бодров аналізує особливості формування особистості професіонала; предметом дослідження Ю. Стрелкова стає проблема операціонально-значеннєвої структури професійного досвіду, помилок у діяльності досвідченого фахівця. У психології діяльності знайшли висвітлення також проблеми професійного самовизначення (Є. Климов), системогенезу професійної діяльності (В. Шадріков), особистісного адаптаційного потенціалу (А. Маклаков), професійної адаптації і професійного довголіття (В. Толочек). Узагальнивши всі ці підходи, "професіоналізм" можна характеризувати з позиції психології як інтегративну властивість людини реалізовувати свій внутрішній і зовнішній потенціал у процесі успішного виконання професійної діяльності, особливо в несприятливих умовах, для одержання корисного результату та для компенсації несприятливих впливів середовища.

Із позиції педагогічної науки професіоналізм людини ототожнюється з поняттям професійності. На думку В. Міженікова, його суть полягає у "...набутті під час навчальної та практичної діяльності

здібностей до компетентного виконання трудових функцій, рівня майстерності та вправності у визначеному виді заняття, який відповідає рівню складності завдань, що виконуються” [6, 23]. Зважаючи на це, професійність учителя реалізується, на нашу думку, у таких уміннях: творчо підходити до організації педагогічного процесу; досліджувати педагогічний процес в цілому; будувати взаємовідносини “вчитель – учень” на принципах співпраці і співпошуку; розпізнавати та вирішувати різноманітні проблеми; розвивати у себе та у своїх учнів критичне мислення; висувати педагогічні цілі та визначати їх за ступенем важливості; аналізувати свою діяльність та діяльність учнів; здійснювати пошук оптимальних шляхів діяльності.

Тому можна припустити, що професіоналізм педагога залежить від частоти досліджень у педагогічній діяльності учителя фізичної культури загальноосвітньої школи, адже цілеспрямований педагогічний вплив на організм і особистість учня загалом можливий лише за умови досконалого вивчення його потенційних можливостей.

Проаналізувавши передовий педагогічний досвід підготовки майбутніх учителів фізичного виховання, можна зазначити, що викладачі педагогічних та спеціально-методичних дисциплін постійно залучають їх до різних видів навчально-дослідної роботи. Її головними завданнями є: розвиток у студентів прагнення до досліджень у галузі педагогічних і спеціально-методичних дисциплін та накопичення досвіду цієї роботи; розвиток у майбутніх учителів творчого мислення та формування дослідницьких умінь та навичок; виховання потреби постійно вдосконалювати свої знання, поширювати теоретичний кругозір та наукову ерудицію. Виходячи з цих завдань, на факультетах фізичного виховання використовуються такі види науково-дослідної роботи студентів: 1) збір дослідницького та експериментального матеріалу під час підготовки до семінарських та практичних занять, спецсеминарів і спецкурсів з педагогічних і спеціально-методичних дисциплін; 2) накопичення досвіду вивчення та критичного аналізу наукової літератури; 3) експериментальна робота під час підготовки рефератів, курсових і дипломних проєктів; 4) виконання домашніх завдань з елементами творчого пошуку; 5) дослідження, пов'язані з педагогічною практикою – виконання індивідуальних психолого-педагогічних і методичних завдань, вивчення досвіду роботи працівників шкіл; 6) науково-дослідна та творча робота студентів у позанавчальний час – їх участь у наукових гуртках і товариствах.

У Чернівецькому національному університеті на кафедрі фізичного виховання науково-дослідна робота студентів – майбутніх учителів має системний характер, що стає підґрунтям їх пошукової діяльності як учителів шкіл. Починаючи з молодших курсів, студенти знайомляться з елементами наукових досліджень, здобувають навички самостійної роботи з поглибленого вивчення педагогічних і спеціальних дисциплін. Студенти I–II-х курсів обов'язково виконують реферування окремих розділів курсів, які вивчаються; складають бібліографії з різних тем; беруть участь у виготовленні навчально-методичних посібників (таблиць, макетів, моделей, слайдів) та підготовці лекційного демонстрування. На III, IV, V курсах студенти включаються безпосередньо у дослідницьку роботу. Їм доручаються конкретні теоретичні й експериментальні розробки, що проводяться колективом кафедри, головним чином, при виконанні практичних, лабораторних, курсових та дипломних робіт, а також під час педагогічної практики [4]. Важливим розділом навчально-дослідної діяльності студентів є виконання курсових робіт на II–IV курсах під керівництвом викладачів загально педагогічних і спеціально-методичних дисциплін, що сприяє формуванню у студентів діалектико-матеріалістичного світогляду, розвитку наукового мислення, активізації пізнавальної діяльності, оволодіння уміннями та навичками самостійного проведення дослідної роботи, поглиблення знань зі спеціалізації та використання цих знань, умінь і навичок у розв'язанні практичних завдань фізичного виховання учнів загальноосвітньої школи.

Але всі ці заходи можуть розглядатися показником професіоналізму учителя фізичного виховання, якщо він у подальшій професійній діяльності спиратиметься на дослідження педагогічного процесу, а саме [9]:

- дослідження фізичного розвитку, фізичної підготовленості та функціонального стану школярів;
- вивчення класу, групи учнів;
- спостереження й аналіз уроків;
- підбір адекватних засобів і методів навчання;
- аналіз власної діяльності та досвіду роботи колег;

- апробація ефективності різних режимів м'язової діяльності;
- планування уроків і спортивного тренування в секціях;
- визначення доступних навантажень для учнів під час виконання різних за характером та інтенсивністю фізичних вправ;
- оцінки динаміки показників фізіологічних функцій, оперативних і кумулятивних ефектів, досягнутих унаслідок фізичних навантажень.

Розрізняють три різновиди педагогічних досліджень у фізичному вихованні:

- методичні роботи, які не ставлять за мету виявлення законів. До таких робіт можна віднести, наприклад, вивчення досвіду роботи педагогів;
- науково-методичні, які ставлять за мету пошук нових шляхів реалізації завдань фізичного виховання (методів, засобів, форм) і відтворення в експерименті відомих закономірностей;
- науково-дослідницькі роботи, які присвячуються вивченню широкого кола питань, що виходять за межі методики навчання та виховання і можуть вивчати проблеми техніки виконання фізичних вправ, управління процесом фізичного виховання, економіки фізичного виховання та спорту.

Для проведення дослідження формується методика, яка включає вибір теми і формулювання назви, розробку гіпотези і визначення завдань дослідження [7]. Вибір теми переважно продиктований практикою і повинен віддзеркалювати потреби суспільства та розвиток галузі, а формулювання назви має чітко відображати сенс дослідження і бути лаконічним. Гіпотеза (передбачення результату) розробляється на основі узагальнення досвіду, інтуїції та аналізу існуючих наукових фактів, описаних у літературі. Завдання конкретизують дослідження, і кожне з них представляє сторону проблеми, що підлягає вивченню, але кількість завдань залежить від тривалості дослідження і його складності. Вибіркова сукупність (група учнів) повинна бути репрезентативною, тобто максимально віддзеркалювати риси генеральної сукупності. Такою сукупністю в досліджуваних групах є 20–40 осіб, а в масових дослідженнях – сотні.

Педагогічні методи дослідження у фізичному вихованні поділяють на чотири групи [5, 7, 9]: методи одержання ретроспективної інформації, які полягають в аналізі літературних джерел, документальних матеріалів, опитування; методи організації навчально-виховного процесу в дослідних групах: експериментальний, контрольний, індивідуальний; методи збору поточної інформації: педагогічний аналіз і оцінка, хронометрування, контрольні дослідження (тестування), аналіз поточної документації, опитування (анкета, бесіда, інтерв'ю), реєстрація техніки виконання вправ, стенографування; методи математичної обробки одержаних внаслідок дослідження даних, за допомогою яких виявляють наявність зрушень, їхню величину та достовірність.

Висновки. Дослідницька діяльність на сучасному етапі є необхідною і невід'ємною реальністю як процесу професійно-педагогічного навчання, так і професійно-педагогічної діяльності. Учителю фізкультури не має бути винятком, хоч його професійно-педагогічна діяльність має певні особливості. Але вони лише посилюють необхідність реалізації дослідницької діяльності у навчально-виховному процесі школи, оскільки якщо учитель фізкультури систематично досліджує можливості удосконалення спортивно-педагогічної діяльності учнів, – то це можна вважати показником його професіоналізму.

Література

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посіб. / За ред. В. Г. Кременя.– Т.: Навч. кн. – Богдан, 2004.– 384 с.
2. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”).– К.: Райдуга, 1994.– 61 с.
3. Закон України “Про загальну середню освіту” (станом на 1 серпня 1999 р.) Офіц. вид.– К.: Парл. вид-во, 1999.– 32 с.
4. Кузьміна Н. В. Методы исследования педагогической деятельности.– Л.: Б. и., 1970.– 127 с.
5. Лeko Б., Мандрик М. Фізичне виховання. Програма для вищих закладів освіти III–IV рівнів акредитації.– Чернівці: Б. в., 2002.– 91 с.
6. Миженников В. А. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей школ.– М.: Знание, 1989.– 356 с.
7. Мишківська Т. Д. Формування дослідницько-педагогічних умінь студентів в умовах модульної організації навчання: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01.– Чернівці, 1999.– 230 с.

8. Національна доктрина розвитку освіти України // Освіта України.– 2002.– № 23.– С. 4–6.
9. Теория и методика физического воспитания: В 2-х т. / Под. ред. Т. Ю. Круцевич.– Т. 2.– К., 2003.– 391 с.

Анотації

Визначається суть професіоналізму учителя, наголошується на необхідності дослідницької діяльності у процесі професійно-педагогічного навчання та під час реалізації педагогічної діяльності учителя фізичного виховання. Розрізняються різновиди досліджень у фізичному вихованні. Дослідницька діяльність розглядається як показник професіоналізму.

Ключові слова: професійно-педагогічна діяльність, професіоналізм, дослідницька діяльність.

В статье определяется сущность профессионализма учителя, акцентируется внимание на необходимости исследовательской деятельности как студентов в процессе обучения, так и педагогов. Выделяются виды исследований в процессе физического воспитания, а исследовательская деятельность рассматривается как показатель профессионализма.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая деятельность, профессионализм, исследовательская деятельность.

In article the essence of professionalism of the teacher is defined, the attention to necessities of research activity as students is accented during training, and teachers. Kinds of researches are allocated during physical training, and research activity is examined as a parameter of professionalism.

Key words: professional-pedagogical activity, professionalism, research activity.